

PROF. DR. MEHMET S. AYDIN* VE İSLAM MODERNİZMİ

İncelememizin bu bölümünde İslam modernizmi, temsilcileri, problemleri ve sonuçlarını M.S. Aydın'ın değerlendirmeleri ışığında ortaya koymaya çalışacağım. Umarım bu konudaki açıklamalarla pek çok yanlış anlaşılmalardan ortadan kalkar.

M. S. Aydın'a göre *İslam modernizmi*; batı'ya karşı oluşan bir tepki ya da Müslüman bir aydının şekillendirdiği bir sistem olarak algılanmamalı Kur'an ve sünnete dayandırılmak şartıyla, rasyonel düşünceden geçirilip tarihsel mirasımızla da pekiştirildiği zaman günümüz problemlerine çare olabilecek yetiye sahip bir *sistem* olarak düşünülmalıdır (Aydın 1999, 232).

İslam dininde görülen bu *yeniden yorumlama*, batı'daki dinde *reform* şeklinde algılanamaz çünkü dinin esas temelleri hiçbir şekilde değiştirilmemiştir. Sadece tarihte yaşanan bazı yanlış tecrübeler ayıklanmıştır (Aydın 2000 (b) 174). Protestanlık şeklinde bir değişimin dinimizde görülmemesinin nedeni Kur'an'ın her yönden *sağlam* olmasındandır (Aydın 2002, 48.)

Klasik dönem *ihya* hareketleriyle ilişkili olarak gelişen İslam modernizminin batı tesiriyle oluştuğunu savunmak gerçekliğe uygun değildir (Aydın 1990, 175).

İslam modernizmi düşüncesi, Rönesans'tan beri *dünyevi* anlayışı, İslami değerlerle bağımlı olarak gerçekleşmeyen olayları *gelişme* saymaz (Aydın 2000 (b), 19). *Özgürlük* ve *yenileşmeyi*, bilimsel yaklaşımı hedefleyen İslam modernizmi çözüm olarak Kur'an'ı görür. Kur'an'ın güncel bir şekilde yorumlanmasıyla problemlerimizin giderileceğine inanır (Aydın 2000 (b), 46).

Kendimize güvenme, İslam'ın zengin bir kültür olduğuna inanma yolunda bize mesafe kaydettiren ve böyle bir hareketin mimarları sayılan Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Muhammed İkbâl gibi isimler sayesinde *inanç ve ilim* uzlaştırılmış, hukuk-iktisadi sistemler yeniden düzenlenmiş, modern problemlere İslami çözümler getirilmeye çalışılmıştır (Aydın 1995, 33).

Hindistan, Mısır gibi ülkelerde etkili olan Afgani- Abduh ekolüne göre batı'da görülen teknik ilim alanındaki gelişmeler alınmalıdır. Çünkü bunlar *bizim mirasımız* sayılır ve dinimiz gelişmeyi sürekli teşvik eden bir dindir (Aydın 1995, 35).

Afgani'nin düşüncesinin temelini ise derin bir maneviyat, engin bir dini coşku, tüm hayatını etkileyen bir ahlaki şuur oluşturur. İlerlemenin kavranması için *Avrupa'nın gücüne vakıf* olunması gerektiğini söyler (Emin 1990, 250).

Batıdaki düşünce sistemlerini yakından takip eden çağdaş İslam dünyasının ünlü simalarından biri de Mısırlı düşünür Muhammed Abduhtur. Mısır'da *Ezher*'in modern

anlamda bir üniversite olarak yeniden kurulmasını sağlayıp, burada felsefi tefekkür, Aristo, Ibn Rüşd mantığının okutulmasına vesile olmuştur. Abduh'a göre dinde ıslahatın amacı; insanların inançlarının kendilerini ahlaklı, sosyal durumlarını iyileştirecek hale getirmesidir (Emin 1990, 257).

İslam modernizminin bir başka temsilcisi de zengin edebi ve felsefi potansiyelin mirasçısı olan Muhammed İkbal'dir. Ona göre, batının gelişimi *aldatıcı* mahrum doğu dindarlığıysa *aldatıcı* bir güçtür. Doğu sorunlarını önlemek için batının bilim ve teknolojisini almalı, ancak nihai hedef bu olmamalıdır. İkbal, *akli bilgi ve dini tecrübe* arasında *uzlaşım* olabileceğini düşünür. Onun ideal insanı, *akılla vahyi* birleştiren düşünce adamıdır. Bilimin nasıl felsefeye gereksinimi varsa dinimizin de akli temellere dayandırılma ihtiyacı vardır. Aynı şekilde rasyonel ilimde manevi değerlerden yararlanmalıdır. Bu denge sağlanmadığından zaman zaman buhranlar olmuştur (Aydın 2000 (a), 148).

Bu buhrandan kurtulmanın yolu Kur'an'ın *dinamik* dünya görüşüne dönerek, Kur'anî bakışlarla modern bilim neticelerini bir arada düşünüp bundan faydalanmakla olur (Aydın 1995, 10).

Abduh, İkbal gibi modernist olarak tanınan şahıslar batıyı eleştirel bir gözle değerlendirip, onlardan bazı yöntemler alarak İslam tefekkürünü canlandırmak istemişlerdir (Aydın 2002, 82). Çünkü din, *hayatın bütünlüğü* içinde yaşandığı için felsefe, sanat vs. alanlarda başarı sağlanamazsa dini hayatta da istenen başarı elde edilemez.

Çağdaş İslam modernizminin temsilcisi sayılabilecek bir şahıs da Aydın'a göre, Fazlur Rahman'dır. Ona göre, İslam'da *fikrî teceddüt/düşünsel yenilenme*, gerçekleştirilmek zorundadır. Amaç çağdaş düşünceyle İslam'ı kaynaştırmak değil, *şüphe* ile *tenkid* öne çıkararak modern düşüncenin gelişimine olanak sağlamaktır. Ona göre, kutsal kitaplar zamanlara göre değerlendirmeye tabi tutulmadan topluma ışık tutamaz. Vahiy, metafizik, toplumsal ve etik açıdan mütalaa edilmeli ve kaynağı Kur'an ve sünnete dayalı bir yapı oluşturulmalıdır (Aydın 1999, 230).

Ortaçağda *Hıristiyanlık* ve *bilimsel düşünce* arasında yaşanan çekişmeler, yanlış bir şekilde *dinler* olarak genelleştirilip, İslam'ın da bilimle bağdaşmadığı savunulmuştur (Aydın 1997, 175). Halbuki din-ilim kaynaşması İslam'da olduğu gibi hiçbir dinde gerçekleşmemiştir. İslam modernizmiyle dinsel kavramlar belli ölçüler çerçevesinde yeni bilgi ve tecrübeler ışığında tanımlanırsa, *rasyonel* şekilde tanımlanan din bu durumdan kurtulabilir (Aydın 2000 (b) 104.)

Değişimde süreklilik gösteren bir din olmasına rağmen, geleneklerimize *kutsallık* atfederek, onu sağlıklı zenginleştirecek yorumlama yoluna gitmedik. Oysa günümüz şartları bunu gerektirmektedir. Az gelişmiş ülke durumundaki İslam ülkeleri gelişimlerini; düşünce, iktisat, sosyal sistemlerini Kur-an ışığında değerlendirmeleriyle tamamlayabilirler (Aydın 1999, 36).

İslam'a duyulan yoğun ilgiye rağmen, onu kaynağından öğrenme oranı oldukça düşüktür. Bu yanlışlar, kargaşanın yaşanmasına neden olmuştur. Ayrıca *bilim* ve *dini* beraber algılayamadığımız için, ikisinin verilerinden de yararlanamıyoruz. Çoğu zamansa onu işleyecek, faydalı hale getirecek zihinlerin, azlığına rağmen tasavvuf, kelim, felsefe bilgilerinin çokluğu *kaos* yaratmıştır. Gazali dönemi böyle bir devirdir (Aydın 1999, 29).

Modernizm hareketleri sonucunda İslam dünyasındaki genç nesiller dine sıcak bakmış ve gelenek bağlarından kurtulmuşlardır. Bu hareketlerin amacı gelenek ve batıcılıktan kurtularak *ilerici bir zihniyet* kurmaktır. Aydın'a göre, klasik İslami dönemde Müslümanlar, Yunanların, sadece felsefe ve bilimlerini aldıkları gibi günümüz toplumları da batının tekniğini alarak kendi modernitelerini kurabilirler (Aydın 1999, 255).

Recep EREN

DİPNOTLAR

* Türkiye'nin İlahiyat kökenli ilk felsefe profesörü olan M. S. Aydın felsefeyle dini bir uzlaşım içerisinde görüp, görüşler belirten, fikirlerini açık-seçik bir şekilde ortaya koyan bir ilim adamı.

1943 yılı Mart ayında Elazığ'ın Gököyünde orta halli bir ailenin 7. çocuğu olarak dünyaya geldi. Aydın ilkokula başlarken köyünün imamından özel Kur'an ve Arapça dersleri aldı. Elazığ İmam Hatip Lisesine devam ettiği süre içerisinde tüm doğu-batı-klasiklerini okudu. Kelam dersleriyle kendisinde oluşan şüphe ve belirsizlik, felsefe merakını başlatmış, böylece tüm Descartes külliyatını okumuştur.

Lise öğrenimi sonrası İlahiyat Fakültesine devam eden Aydın, bu eğitim sürecinde, o dönem alanında en iyi olan felsefecilerimizden Hilmi Ziya ÜLKEN'den faydalanmaya çalıştı.

Mehmet Aydın, Fakültesini bitirip Elazığ'da 5-6 ay görev yaptıktan sonra yurt dışı için açılan sınavlara katılarak 1967'de İngiltere'ye gitmiştir. İngilizce, Fransızca ve Almancasını geliştiren Aydın, 1975'te doktorasını tamamlayıp Türkiye'ye döndü.

Aydın'ın entelektüel formasyonunda Descartes ve Kant'tan sonra 20. Yüzyılın en önemli filozoflarından Wittgenstein'in önemli bir etkisi söz konusudur. Aydın 1978'de *Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlak İlişkisi* üzerine yaptığı çalışmayla doçent, 1984'te *Süreç Felsefesinde Tanrı-Alem İlişkisi*, isimli çalışmasıyla profesörlüğe yükselmiştir. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde uzun bir süre Anabilim Dalı başkanlığı ve fakülte dekanlığı görevini üstlenmiştir. Aydın, 03.11.2002 genel seçimlerinde İzmir Milletvekili olarak meclise girdi. Aynı zamanda Devlet Bakanı oldu.

Aydın'ın bazı eserleri:

a- Bazı Kitapları

1. *İslam Felsefesi Yazıları*, Ufuk Yay., İstanbul 2000
2. *Türklerin Felsefe Kültürüne Katkıları*, DEÜ. Yay., İzmir 1985.
3. *Alemden Allah'a*, Ufuk Yay., İstanbul 2001.
4. *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*, MEB. Yay., Ankara 1990.
5. *Din Felsefesi*, DEÜ. Yay., İzmir 1990.
6. *Tanrı-Ahlak İlişkisi*, Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1995.
7. *Niçin?*, Zaman Yay., İstanbul 2002.
8. *İslam and Dialog*

b- Bazı Makaleleri

1. "Türkiye'de Din ve Modernleşme İlişkisi Üzerine Bazı Düşünceler", *Türkiye'yi Yeniden Düşünmek*, Sempozyum kitabı içinde, Hak-İş Yay., Ankara 1997, s. 160-175.
2. "Değişim Sürecinde İnanç-Bilim İlişkisi", *İslami Araştırmalar*, 1-2 (1998) Ankara, s. 6-11.
3. "Fazlur Rahman ve İslam Modernizmi", *İslami Araştırmalar*, 4, 1990, s. 273-284.
4. "Değişim Sürecinde İslam", *İslami Araştırmalar*, 4 (1993), Ankara, s. 225-229.
5. "M. S. Aydın İle Din ve Modernlik Üzerine", *İzlenim*, 27 (1995), s. 28-34.
6. "İslami Rasyonellik Üzerine Bazı Düşünceler", *Rasyonellik Paneli*, İBB. Yay., 1996, s. 60-73.
7. "Türk Tecrübesi Işığında Barış ve Din Problemi", *Dünya, İslamiyet, Demokrasi Paneli*, Konard Adenaver Vakfı Yay., 1998, s. 110-130.
8. "İkbal Felsefesinde Allah-Alem İlişkisi", *Uluslar Arası İkbal Günleri Sempozyum kitabı içinde*, İBB. Yay., 1995, s. 10-25.
9. "Islamic Approach to Contemporary Moral Problems", *İslami Araştırmalar*, 25 (1987), s. 19-21.

KAYNAKLAR

- Aydın, Mehmet S., *İslam Felsefesi Yazıları*, Ufuk Yay., İstanbul 2000 (a).
_____ *İslam'ın Evrenselliği*, Ufuk Yay., İstanbul 2000 (b).
_____ *Niçin?*, Zaman Yay., İstanbul 2002.
_____ "Türkiye'de Din ve Modernleşme", *Türkiye'yi Yeniden Düşünmek*, Sempozyum kitabı içinde, Hak-İş Yay., Ankara 1997.
_____ "Fazlur Rahman ve İslam Modernizmi", *İslami Araştırmalar*, 4, 1990.
_____ "Din ve Modernite Üzerine", *İzlenim*, 27, İstanbul 1995.
Emin, Osman, *İslam Düşünce Tarihi*, Adam Yay., İstanbul 1990.
Gündem, Mehmet, *Mehmet S. Aydın ile İçerik Kritik Bakış*, İyi Adam Yay., İstanbul 1999.